

21. YÜZYILDA İSLÂM'IN DİRİLİŞİ

ESER HAKKINDA

İspanya'nın Sevilla şehrinde (Müslüman Endülüs dönemindeki adıyla İşbiliye'de), Roger Garaudy (Roje Garodi)'nin önderliğinde, 1985 yılında, "1. Avrupa Müslümanları Kongresi" yapıldı. Temmuz ayının 19, 20, 21'inde gerçekleştirilen ve üç gün süren bu toplantıda "Yüzyılımızda İslâm'ı, ilk yayılış dönemlerindeki canlılığına nasıl kavuşturmalıyız?" konusu enine boyuna tartışıldı.

Bütün dünya dinlerinin kutsal kitaplarını büyük bir özenle ve dikkatle okumuş, Batı felsefesini dünüyle bugünüyle en iyi bilen, Marksist felsefede uzman olan, Batılı aydınlar tarafından kendisi de filozof kabul edilen Roger Garaudy, bütün bu engin birikimiyle İslâm dünyasının günümüzdeki halini o kongrede geniş bir açıdan değerlendirdi. Eksikliklerin neler olduğunu tek tek gözler önüne serdi. Yaptığı konuşmalarda İslâm'ın dirilişi için nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini anlattı.

Kongre için Avrupa ülkelerinden gelen seçkin katılımcılarla görüştü. İslâm'a yeni girmiş İspanyollar başta olmak üzere çok sayıda Avrupalı kadın ve erkekle, İslâm'ı seçen üniversiteli gençlerle; bilim, fikir ve sanat adamlarıyla sabahtan akşama, hatta gecenin geç vakitlerine kadar sorulu cevaplı sohbetler etti. Çeşitli toplantılarda "İs-

lâm ve İnsanlığın Geleceği”, “İslâm Dünyasının Yükseliş ve Çöküşleri”, “20. Yüzyılın Biyografisi” gibi eserlerinde yer alan görüşlerini onlarla paylaştı.

Kitabın *Giriş* bölümünde o görüş ve düşüncelerinin bir özetini sunduk.

Bu konudaki fikirlerini zaten davet edildiği İslâm ülkelerinin pek çok üniversitesinde de daha önce dile getirmişti.

Elinizdeki eserin ana konusunu, Roger Garaudy tarafından hazırlanıp oy birliğiyle kabul edilen “*Sevilla Bildirisi*” oluşturuyor.

Söz konusu bildiri, Fransızca ve İngilizce başta olmak üzere hem Batı dillerinde, hem de Arapça, Farsça ve Uzakdoğu’nun Müslüman ülkelerinin dillerinde yayınlandı.

Günümüzde İslâm’ın yeniden şahlanması için ne yapmak gerektiğini belirten *Sevilla Bildirisi*’nin hemen ardından da, Garaudy’nin “*Bir Din Savaşına Doğru mu?*” kitabından aynı konuyla çok yakından ilgili bir bölüme yer verdik.

Birçok İslâm düşünürünün kesin kanaatine göre, Roger Garaudy tarafından uzun bir tefekkür ve araştırma sonrasında hazırlanmış olan bu çok özlü, bir o kadar da kapsamlı “*Sevilla Bildirisi*”, aslında en az beş yüz sayfalık bir esere sığdırılabilecek bir incelemenin özeti mahiyetindedir. O yüzden de bu bildiri bir çırpıda değil, her cümlesi üzerinde kafa yorularak okunması gereken çok değerli bir fikir ambarıdır.

Garaudy Müslüman olduktan sonra son nefesine kadar durmadan şu çılgılığı attı:

“Bir zamanlar, gece kelebeklerinin, o pervanelerin ışığa üşüşmesi gibi İslâm’a ve İslâm’ın adaletine koşan insanlar vardı.

Asırlar var ki artık öyle insanlar yok.

Peki, niye yok?

Çünkü bizler İslâm'ı dondurduk!

Yeni çağların, yeni toplumların yeni sorularına ve yeni sorunlarına geçmişteki büyük âlim ve hukukçuların yeni dönemlerde artık hiç de derde deva olmayan cevaplarını verme hatasını yaptık ve hâlâ da yapmaya devam ediyoruz.

Kur'ân'da "*Allah her an bir işte, bir yaratıştadır*" (Rahmân, 55/29) denirken, Allah'ın yeryüzündeki halifesi olan bizler, eski fetvaları başımıza yastık yapıp yattık, uyuduk! Kur'ân'ı da, hadisleri de ölülerin gözleriyle, ölüp gitmiş âlimlerin gözleriyle okumaya devam ettik!

Müslümanlar olarak derhal harekete geçmek ve İslâm'ı yeniden ışılatmak zorundayız!

Batı kapitalist dünyasının mahvettiği insanlığı İslâm'ın nuruyla aydınlatıp ölümden, daha doğrusu intihardan kurtarmalıyız!"

Hemen hemen her konferansında ve birçok kitabında sürekli bu çılgılığı attı.

Ne yazık ki öldü gitti sesini duyuramadı, derdini anlatamadı, sözünü bir türlü dinletemedi.

Umarız, elinizdeki eser, özellikle genç düşünürlerimizi bu yolda kamçılacak bir uyarı vazifesi görür, genç dimağları harekete geçirir ve Garaudy'nin ruhu da şâd olur.

Cemal Aydın
Fındıkzade, 15 Ağustos 2020

GİRİŞ

Şu hakikati bütün insanlığa, dünyanın kuzey yarımküresine de, güney yarımküresine de duyurup anlatmamız lâzım:

İslâm, insanoğlunun ilk yaratılışından bugüne kadarki tek ve temel dinidir!

Bu gerçeği tam anlamıyla ve en ikna edici şekilde gezenimizin her yerine duyurmamız, Müslümanlar olarak kaçınılmaz bir görevimizdir.

Bizler, bu ilk ve ebedî Mesajı, öncelikle en iyi şekilde yaşayıp temsil etmek ve dolayısıyla da bütün cihana ilân etmekle yükümlüyük.

İslâm'ın kendisinde bugünün dünyasının muhtaç olduğu asıl mesaj özetlenmiş bulunuyor. İnsanlık bu mesajı benimsemediği takdirde mahvolacaktır.

Böyle bir yükümlülüğü yerine getirmek için bizler ne durumdayız ve ne yapmamız gerekir, öncelikle ona bakalım:

Biz Müslümanlar, İctihat kapısını kapatmakla kendi uf-kumuzu kapattığımızın artık bilincine varmalıyız.

Hicret'ten dört asır sonra, hiçbir zaman resmen ilân edilmeksizin uygulamaya konulan "İctihat kapısının kapanışı" (ki bunu yapmaya İslâm'da hiç kimsenin yetki ve salahiyeti yoktur!), sürekli düşünmeye ve araştırmaya

davet eden Kur'an'dan kaynaklanmamıştır. Tam aksine dış tesirlerden, en başta da, Emevî Hanedanı zamanında Bizans İmparatorluğu'nun, Abbasî Hanedanı sırasında da Pers İmparatorluğu'nun mutlakiyetçi idarelerine özenmekten ileri gelmiştir.

Bu “kapanış”, daha sonra Abbasî İmparatorluğu'nun çöküşü, dış tehditler (Moğol ve Haçlı istilâları) ve “yıkıcılık”, anarşi gibi iç tehditlerle perçinlenecektir.

Moğol ve Haçlı istilâları döneminde, tehdit altındaki İslâm dünyasında, işte bu fikren büzülüp kasılış ve kendi içine kapanış, artık başkalarını ve tarihi anlamayı reddetmeye, İçtihad'ı giderek daha fazla tekeli altına almaya ve Kur'an'ın *lafzına* çok daha sıkı sarılmaya sevketti. Sonunda da hahamların Halakah'ı (değişmez din hükümleri) veya Roma Hıristiyan Kilisesi'nin en tutucu ruhban sınıfı tarzında bir dogma inşa edildi.

“Talmudcu” diyebileceğimiz bir İslâm işte böyle çıktı ortaya.

İçtihat en aza indirgendi.

Bilinmelidir ki içtihat, uyanışın olmazsa olmaz şartıdır. Çünkü içtihat, asıl olanı bizzat Kur'an ve hadisten diri gözlerimizle okuyup öğrenmek, dolayısıyla da “taklit” gesinden çıkmaktır!

İçtihat, Kur'an'ın temel bildirisi “tevhid”den hareketle, bilimcilik ve teknokrazi (yani bilim ve teknik bizim bütün problemlerimizi çözer, Allah tarafından gönderilmiş peygamberlere ve kitaplara ihtiyacımız yoktur) gibi modern müşrikliliklerle (putperestliklerle) karşı mücadeleye atılmaktır. Zira bu modern putperestlikler, “niçin” sorusunu hiç sormazlar, gaye ve anlam sorusunu boş verirler. Onlar sadece körü körüne alabildiğince büyüme ve giderek daha fazla güçlenme arzusunu kamçılarlar.

İlk büyük İslâm hukukçusu, yani Basra'da 699 yılında, Hicret'in üzerinden henüz 80 yıl geçmeden dünyaya gelmiş olan Ebu Hanife, kendi döneminin yeni problemlerini Kur'ân'ın genel mantığından hareketle ele almıştı. Her zaman Kur'ân'ın özünü ve varmak istediğı hedefleri göz önünde bulundurmuştu. Meselelere Hz. Peygamber hayattayken gelişmiş olan o "içtihat" anlayışıyla yaklaşmıştı.

Muhammed İkbâl, Ebu Hanife'nin metodunu şu şekilde özetler:

"Ebu Hanife'nin metodu, belli bir toplumu eğitmek ve onu evrensel bir şeriat'ın inşası için çekirdek olarak kullanmaktan ibarettir. O, bunu yaparken bütün insanlığın sosyal hayatındaki gizli prensipleri gün yüzüne çıkartır ve doğrudan doğruya kendi gözünün önünde bulunan halkın özel alışkanlıklarından/gelenek ve göreneklerinden ilham alarak, bunları somut durumlara tatbik eder. Şeriat'ın bu tatbikattan doğan değerleri (meselâ cinayet cezalarıyla ilgili hükümler), bir bakıma sadece o halka özgüdür; bunların aynen uygulanması başlı başına bir gaye olmadığından, söz konusu hükümler gelecek kuşaklara harfiyen kabul ettirilemez! İslâm'ın evrensel niteliğıyle ilgili çok açık bir anlayışa sahip olan Ebu Hanife'nin o geleneklerden hareketle hiçbir uygulama yapmamasının sebebi belki de budur...

Fakat kendi mezheplerinin ruhuna ters bir şekilde, çağımızdaki Hanefilik, kurucusunun veya onun ilk öğrencilerinin yorumlarını ebedileştirmiştir. Hem de bu, Ebu Hanife'nin ilk tenkitçilerinin somut vakalar üzerinde verilmiş hükümleri ebedileştirmelerine çok benzer bir şekilde yapılmıştır. Şâfiî'nin haklı olarak belirttiğı gibi, bu mezhebin temel prensibi, yani *kıyas*, doğru bir şekilde anlaşılıp tatbik edilmek şartıyla, içtihadın bir başka adın-

dan başka bir şey değildir. İlahî metinlerin sınırları içinde kalındığı sürece, içtihat kesinlikle serbesttir. Üstelik onun ilke olarak önemi, Kadı Şevkânî'nin bize bildirdiği gibi, hukukçuların çoğunluğuna göre, buna Hz. Peygamber'in hayatında bile izin verilmesinde de kendini gösterir.

İçtihadın reddi, kısmen İslâm'daki hukuk düşüncesinin sabitleşip belli bir çerçeveye oturmasından, kısmen de mânevî çöküş dönemlerinin özelliği olarak, büyük düşünürleri putlaştırma yoluna giden düşünce tembelliği yüzünden ortaya çıkmış katıksız bir uydurmadır. Sonraki fıkıhçılardan bazıları bu uydurmaya taraftar olmuşlarsa da, çağdaş İslâm, bu fikrî bağımsızlığı gönüllü terk edişi devam ettirmek zorunda değildir.”

Nitekim Hz. Peygamber, sahabelerinden birini (Muâz İbn Cebel'i) Yemen'e yetkili olarak gönderirken, karşısına çıkacak meseleleri çözerken nasıl bir metot kullanacağını sordu: “Kur'ân'a müracaat ederim; orada çözümü bulamazsam senin örneklerine (Sünnetine) bakarım; bunlar da yeterli olmazsa, kendi kanaatime göre hüküm veririm (*ectehidü/içtihat edeceğim*)” cevabını alan Hz. Peygamber çok mutlu oldu.

Akıl vahiyden vazgeçemez. Akıl ile vahiy arasında hiçbir çatışma yoktur. Tezat olsa olsa kötürüm bir akıl ile miyop bir okuma arasında olur.

Kötürüm akıl nedir? Kötürüm akıl, pozitivist akıldır, bilgelikten ve vahiyden kopmuş bir akıldır!

Nedir miyop okuma? Miyop okuma, (ilâhî) metnin her parçasını (âyetini) genel bağlamından koparan lâfzî (sırf oradaki kelimelerin dış anlamına bağlı kalarak) okumadır!

Allah'ın sürekli yaratışının bir eseri olarak her an doğmakta, her an yenilenmekte olan bu dünyada, nasıl olur

da sadece insan, gözlerini geçmişe sabitlemiş bir şekilde hareketsiz durabilir? Hem de Allah, Kur'ân'daki uyarıyla, insanı bütün kâinattaki bu sürekli yaratışın dinamizmini kendisinde taşımaya yöneltirken?...

Bu dinamizmi Muhammed İkbâl, mükemmel bir şekilde tanımlamıştır:

İslâm düşüncesindeki “eylem anlayışı”, tarihin her ânında, zaman ve şartların karşımıza çıkardığı yeni yeni sorunları, ezeli ve ebedî mesajın (yani ilâhî vahyin) bize gösterdiği “doğru yol” istikametinde çözenin çarelerini bulmak için yapılan “içtihat”tır, yani bu uğurda gösterilecek “gayret”tir.

“İlk dönemlerin” İslâm'ı, eskilere körü körüne teslimiyete taban tabana zıttır.

“İlk dönemlerin” İslâm'ı, sahte bir geleceğe de yine bir o kadar karşıdır.

Çünkü bir Müslüman için modern olmak demek, Batı'nın, yani bizzat batı kelimesinin de işaret ettiği gibi, batmakta olan ülkelerin ne büyüme modellerini taklit etmektir, ne de kültür modellerini!

Batı medeniyetinin iyi yanlarını, İslâm'ın insanî ve ilâhî gayelerine dâhil ederek kurtarmamız gerekir, ama o iyi yanları da maalesef bugün can çekişmekte...

Batı medeniyeti, tıpkı Roma medeniyeti gibi, çoktan geçmişin malı olmuştur.

İslâm'ın geleceği, Batı'nın geçmişinde aranamaz!

Yüzyılımızın sorunlarına özgün, İslâmî çözümler getiremiyoruz!

Acaba eski hukukçularımız, mezhep imamları bu konuda ne demişler diye durmadan geçmişe müracaat ediyoruz!

Tekrar Ebu Hanife'ye dönüp bakalım, ne demiş ve ne yapmıştı o?

İşte onun gerçek anlamda Kur'ân ve Sünneti anlamış ve onlara uymuş kafası:

“Allah'tan gelenin başımızın üstünde yeri var. Peygamberimiz aleyhisselâmdan gelene kulak kesilir ve kabul ederiz. Sahâbilerden gelen görüşlere bakar ve içlerinden birinin görüşünü tercih eder, onların yolundan şaşmayız. Sahabeden sonra gelen ikinci kuşaktan bize aktarılan görüşlere gelince, onlar âlimse, biz de âlimiz.”

İşte onun yolu, ufku ve geniş görüşlülüğü buydu! O bu sözüyle kendisinden sonraki kuşaklara nasıl bir yol ve yöntem izlemeleri gerektiğini açık ve net bir şekilde gösteriyordu.

Ebu Hanife'yi çok iyi anlayan seçkin talebeleri, hocalarının verdiği fetvaları aynen tekrarlamak yerine kendileri yepyeni fetvalar verdiler, yeni içtihatlarda bulundular. Hocalarıyla ters düştükleri noktalar oldu. İslâm o sayede dünyanın çok geniş kesimine kısa zamanda yayıldı.

Bakışlarımız geçmişe dönük oldukça, günümüze söyleyebilecek sözümüz olmaz!

Kur'ân'ı kendi gözlerimizle, şu anki dipdiri gözlerimizle okumamız gerekirken, Allah'ın emri de zaten bu iken, bizler Allah'ın o ebedî mesajını ölülerin gözleriyle okuyoruz.

Kur'ân'ın sonsuz vahyinden hareketle, kendi çağlarının sorunlarını çözme dehası göstermiş olan o eski âlim, o büyük fakih, fakat günümüzden çok uzaklarda kalmış insanların gözleriyle okuyoruz Kur'ân'ı!

Oysa biz kendi çağımızın problemlerini onların *formüllerini* tekrarlamakla yetinerek değil, ancak onların *metotlarından* ilham alarak halledebiliriz.

Kaynaklara dönüş demek, gözlerini geçmişe dikip hep geçmişe bakarak, geleceğe geri geri giderek girmek

değildir. Aksine, kaynaklara dönüş, yaşayan kaynağı ve İslâm'ın ilk yüzyıllarının dinamizmini bulmak demektir.

“Şeriat”, içinden alınsa alınsa sadece kokuşmuş ve bulanık bir su alınabilecek, durgun bir su birikintisi/bir gölet değildir.

Şayet insan öyle kokuşmuş suyu baş tacı ederse, kendisindeki yeni bir şeyler merak etme melekesine hıyanet etmiş olur.

“Şeriat”, ışıldayarak gürül gürül akan ve güçlü dalgalarıyla kıyılarını döverken oraları verimlileştiren güzelim bir nehirdir.

Demek ki “şeriat”, ilâhî mesajın bütününden ve onun gerektirdiği hayat tarzından ayrılmış birkaç hukukî düzenlemeye indirgenemez.

“Şeriat” bir kanunlar bütünü değil, bir hayat tarzıdır.

Bir kanunlar bütünü değildir, yani bağlamlarından koparılmış, doğrudan ilgili ve ilişkili olduğu dönemleri ve de toplulukları dikkate almayan (yani onlara anlamını kazandıran mesajlar bütünü dısında) birkaç Kur’ân âyetinden harfiyen çıkarılmış bir anayasa veya ceza hukuku değildir.

Bir âyeti, mesajın bütününden soyutlamak, İslâmî olan her türlü düşüncenin ve her türlü eylemin kilit taşı oluşturulan birliğin ve bütünlüğün (tevhidin) temel ilkesini çiğnemek demektir.

“Şeriat”, Kur’ân mesajının genel ruhuyla ortaya konan ebedî ve mutlak değerlerden¹ kaynaklanan bir hayat tarzıdır.

¹ Mutlak değerlerden kastedilen paha biçilmez, pazarlanamaz ve herkes için ortak olan insana saygı ve insanın haysiyet ve şerefi, adalet, eşitlik gibi değerlerdir. Bir başka ifadeyle: Sana yapılmasını istemediğini, başkalarına yapma, düsturudur.

Allah'ın yarattığı ve insanı sorumlu halifesi olarak ilgilenmekle görevlendirdiği dünyanın birliğine (tevhide) imana dayanan bir hayat tarzıdır. Allah'ın çağrısına kayıtsız şartsız boyun eğmeye dayanan bir hayat tarzıdır “şeriat”...

Öyle bir Allah ki O'nun “işaretlerini” (âyetlerini) her bir kimse tabiatın âhenkli işleyişinde, tarihin hadiselelerinde ve peygamberlerin sözlerinde görüp anlamak için gayret sarf etmekle yükümlüdür.

“Şeriatı” uygulamak demek, insanlara kendi haysiyetlerinin ve sorumluluklarının mânâsını öğreten bir eğitim sistemi ve siyasî bir düzen ortaya koymadan önce, işe doğrudan doğruya ceza vermekle başlamak değildir.

“Şeriatı” yürürlüğe sokmak demek, müslüman olmak demektir, yani hayatının her ânını Allah'ın kendisini sürekli görüp gözetmekte olduğunu bilerek yaşamak demektir.

“Fıkıh”, Kur'ân veya Hz. Peygamber'in Sünneti'nin açık bir cevap vermediği meseleleri çözmek için fakihlerin, özellikle de Sünnî İslâm (Ehl-i Sünnet) tarafından kabul edilen dört (Hanefî, Malikî, Şafiî, Hanbelî) mezhep imamının çıkarabildikleri dersler, yani yaptıkları içtihatlardır.

Asıl mesele, bu örneklerden hareketle, bir 21. yüzyıl “fıkıh” meydana getirmektir.

İslâm'ın dramlarından biri belki de, insanın sözü (müfessirlerin ve fakihlerin sözleri) ile Allah'ın Sözü arasındaki her türlü sınırı ortadan kaldırma (her iki kelâmı da aynı kefeye koyma) eğiliminin bin yıldan daha fazla süredir devam edip gelmesidir.

İslâm, bugün, doruk noktasına ulaştığı dönemden çok daha büyük bir yayılma gücüne, imkânına ve ufuklarına sahiptir.